

ΤΟ ΜΙΚΡΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΗΣ ΑΝΝΑΣ ΜΑΝΤΑΛΕΝΑΣ ΜΠΑΧ

Διασκευή ΖΩΗΣ ΦΡΑΝΤΖΗ

(Συνέχεια εκ του προηγούμενου)

Ο αντίκαταστάτης του ήταν φίλος του Σεβαστιανού από τη Βαϊμάρη. Δε θα ξεχάσω με τι χαρά μου ανάγγειλε ο Σεβαστιανός το διορισμό του και πόσο ξαλάφρωσε η ψυχή μου που θά τον ξανάβλεπα πάλι χαρούμενο. Είχε έρθει στον κόσμο για να χαρίσει τη μουσική του στους δύστυχους ανθρώπους κι αυτοί τον στενοχωρούσαν τόσο που τίποτα δε μπορούσε να γράψει.

Ο καινούργιος πρότανης, αν και γέρος και φιλάσθενος, ήταν γεμάτος ένεργητικότητα και ένθουσιασμό. Παρακολουθούσε τά μαθήματα και τις δοκιμές και ο σεβασμός και η έκτιμηση που έδειχνε για τον Κάντερ και τά έργα του μ' έκαναν να νιώθω άπειρη εύγνωμοσύνη γι' αυτόν. Κάποτε, συγκινημένος βαθιά από τό άκουσμα μιάς καντάτας του Σεβαστιανού, είπε ότι «ο Μπάχ αξίζει δέκα φορές τόν 'Ορφέα και είκοσι τόν 'Αρίωνα».

Όταν ήταν να διευθύνει πολλά όργανα και τραγουδιστές, ο Σεβαστιανός έβρινε τό χρόνο με μιά παρτιτούρα τυλιγμένη σε κύλινδρο. Πολλές φορές, καθισμένος στο κλαβεςόν ή στο τσέμπαλο, έβρινε τό ρυθμό παίζοντας ή κτυπώντας τον με τό ένα χέρι ενώ τό άλλο έπαιζε. 'Ο γιός του 'Εμμανουέλ έλεγε : «Ήταν περίφημος μαέστρος και ο ρυθμός του ήταν οίγυρος και ζωήρός». Τόν βλέπαμε να διευθύνει με πάθος, τά χέρια του έμοιαζαν σαν να βγάζουν μεσ' από τήν ατμόσφαιρα τή μουσική κι όταν δλαν πήγαιναν καλά στο πρόσωπό του ζωγραφιζόταν εύτυχία άπερίγραπτη. Ήταν άκούραστος στις δοκιμές και είχε τό δώρο να έμπνέει σε όλους ένθουσιασμό και εύλάβεια.

Τό 1729, ο Σεβαστιανός έγινε διευθυντής του περίφημου Μουσικού Συλλόγου που είχε ιδρύσει ο Τέλεμαν και μιά φορά τήν έβδομάδα έβρινε ώρατες συναυλίες. 'Αν ύπηρχε 'Εκθεση στη Λειψία, οι συναυλίες δινονταν δυο φορές τήν έβδομάδα και τό καλοκίτρι στο ύπαιθρο. Τό 1733, ο Σεβαστιανός έπαιζε τό έργο του «Dramma per Musica» για τά γεννέθλια τής βασιλίσσας και λίγο άργότερα ένα έργο του που είχε συνθέσει για τίς γιορτές τής Στέψης.

Είχα παρακολουθήσει δλες σχεδόν τίς συν-

αυλίες, καθώς και πολλές δοκιμές τής χορωδίας του σχολείου που τό χειμώνα γίνονταν στο σπίτι μας. Πολλοί από τούς μαθητές του Σεβαστιανού έμειναν μαζί μας. Χωρίς πολλά λόγια, μόνο με τό παράδειγμά του ο Σεβαστιανός τούς έκανε να νιώθουν τήν άνώτερη άποστολή τους, τί σκληρή δουλειά, τί μεγαλειό ψυχής και τί σεβασμό άπαιτούσε τό έπάγγελμα που είχαν διαλέξει. «'Ανάβει φλόγα μεσ' στις καρδιές μας, μου έλεγε ένας άπ' αυτούς όταν έφευγε, και ή μουσική θά μας μιλάει πάντα με τή δική του φωνή». Για μένα, χαρά μου ήταν να βλέπω αυτούς τούς νέους να τόν τριγυρίζουν, όπως οι μαθητές τόν 'Ιησού, να δουλεύουν με τήν εύλάβεια και τό ζήλο που χαρίζει ή νιότη και ή μουσική, ν' αντιγράφουν ακατάπαυστα έργα του δασκάλου των για να τά πάρουν μαζί τους όταν θά έφευγαν, να συνθέτουν με τή δική του καθοδήγηση, να παίζουν διάφορα όργανα, να μελετούν και να τρώνε. . . α! όσο γι' αυτό, μονάχα εγώ ξεόρω τι μπορούσαν να κάνουν! «'Η μουσική μάς άνοίγει τήν όρεξη, κυρία Μπάχ, μου έλεγαν και μ'έπαιρναν από πίσω στήν κουζίνα. 'Όταν ο Κάντορας είναι εύχαριστημένος από μάς, τρώμε πολύ από τή χαρά μας, κι όταν δέν είναι, τρώμε για να τυνώσουμε τίς πτοημένες μας ψυχές».

Αυτοί οι μαθητές, που δούλευαν σοβαρά, έμπνέανε στο Σεβαστιανό τό πιό βαθύ και τό πιό πατρικό ένδιαφέρον. 'Αλλά, στα τελευταία χρόνια τής ζωής του, του έτυχαν πολλοί έρασιτέχνες που έπιμένανε να πάρουν μαθήματα από τό «Μπάχ τής Λειψίας». 'Επειδή δέν τούς ήθελε, ο Σεβαστιανός τούς ζητούσε πολλά δίδακτρα για να φεύγουν. Κι όμως πολλές φορές έδειχνε άτέλειωτη ύπομονη ακόμα κι αν ήταν ύποχρεωμένος ν' άκούει κακή μουσική. Κάποτε ήρθε στο σπίτι κάποιος από τό Μπρόυνσβικ κρατώντας μερικές εύκολες συνάτες του για κλαβεςόν. 'Αφου τίς έπαιξε δλες ο ίδιος, χωρίς να προσέξει ότι δλοι πλήτταμε γιατί ήμαστε συνειδημένοι ν' άκούμε άλλιώτικη μουσική, τίς έδωσε στο Φρίντμαν και στον 'Εμμανουέλ λέγοντάς τους να τίς μελετήσουν με προσοχή γιατί μιά τέτοια μουσική θά τούς μάθαινε πολλά. «Πρό πάντων θά σάς μάθει τί πρέπει ν' άπο-

φεύγετε», πρόσθεσε ο Σεβαστιανός περιπαικτικά όταν έφυγε, ο φαντασμένος συνθέτης.

Οι τακτικοί μαθητές ήταν πολύ διαφορετικοί κι ο Σεβαστιανός τους άγαποσε πολύ όπως το Σούμαρτ, τον πρώτο του μαθητή, τον αγαπητό Χριστόφορο Άλντινκόλ που παντρεύτηκε την κόρη μας Ελισάβετ και τους δύο Κρέμπς, πατέρα και γιό. Στους περισσότερους, όταν πιά έφευγαν καταρτισμένοι σαν τέλειοι μουσικοί, ο Σεβαστιανός τους έδινε ένα πιστοποιητικό σπουδών. Δέ μπορώ να τους αναφέρω όλους. Άνάμεσα σ' εκείνους που διακρίθηκαν είναι ο Γκόλντμπεργκ που έγινε κλαβεινίστας του βαρώνου Κάιζερλικ και ο Κίρνμπεργκ που ο Σεβαστιανός τον έκτιμούσε ιδιαίτερα και που τώρα διδάσκει στο Βερολίνο τη μέθοδο του δασκάλου του. Πριν λίγες ημέρες, ένας μαθητής του Κίρνμπεργκ, περατικός από τη Λειψία, ήρθε να με ιδεί. Μοι μίλησε για την πιστή και άσβεστη αγάπη που νιώθει πάντα ο δάσκαλός του για τον Κάντορα που χάθηκε. «Ο μεγάλος προστάτης της μουσικής, του είπε κάποτε, δεν είναι η δμορφή Άγία Καικιλία αλλά ο δικός μας ο Άγιος Σεβαστιανός που μεσ' την ψυχή του κλείνει όλη τη μουσική του κόσμου».

«Όταν, μεσ' στην έρημιά μου, θυμάμαι τον ένθουσιασμό και το ζήλο των μαθητών του Σεβαστιανού, είναι σαν ν' ανάβω φώς σ' ένα σκοτεινό δωμάτιο. Δεν ξεύρω αν υπάρχει τίποτε ωραιότερο στον κόσμο από τις σχέσεις δασκάλου και μαθητή. Ένός δασκάλου σοφού, αúστηρου και καλού μαζί, που να έμπυχώνει τα νεαρά πνεύματα που τον έμπιστεύονται και ν' ανακαλύπτει τα κρυφά τους τάλαντα κι ενός μαθητή που ζυγίζει κάθε λέξη του δασκάλου και λαχταράει με κάθε θυσία να του μοιάσει. Τέτοιες ήταν οι σχέσεις του Σεβαστιανού με τους νέους που ζούσαν κοντά του. Άλλά εκείνοι που χαιρόνταν τέλεια τη διδασκαλία του και την επίδρασή του ήταν φυσικά τα παιδιά του».

Συχνά έρχονταν σέ μένα μαθητές του λέγοντας: «Κύρια Μπάχ, έχετε καιρό να κουβεντιάσουμε λιγάκι»; Καταλάβαινα ότι ήθελαν να μιλήσουν για το δάσκαλό τους. Ένας άτ' αυτούς, ο Γκέρμπερ, που είχε έρθει στη Λειψία για να σπουδάσει νομικά αλλά και μουσική, σεβότανε τόσο τό Σεβαστιανό που πέρασαν έξη μήνες χωρίς να τολμήσει να παρουσιαστεί έμπρός του και να του ζητήσει να γίνει μαθητής του. «Τι εγγνώμοσύνη νιώθουμε, μοι έλεγε, όταν βλέπουμε μιά τέτοια μεγαλοφύα να κάθεται και να έξηγει στους μαθητές τους πρωταρχικούς

κανόνες της άρμονίας ή να τους δείχνει πώς να κρατούν τα δάχτυλα στο κλαβισέν. Άλλά τι να πώ για την ώρα που αφήνοντας νότες και τετράδια, κάθεται στο όργανο και αφήνει να ξεχυθούν τά κύματα της μεγαλοφύας του στον αúτοσχεδιασμό; Νά, γι' αυτές τις ώρες ζούμε έμεις. Καμμιά φορά τη νύχτα μένω άγρυπνος και ξαναφέρνω στο νού μου τη μουσική του που ή σκέψη της θα με συντροφέει ως τό θάνατο».

«Όταν ο Σεβαστιανός ήθελε ν' άνταμείψει ένα μαθητή, έλεγε πώς δεν είχε κέφι να διδάξει και καθόταν στο όργανο για να παίξει, μιά—δυό ώρες, τό έργο που θα διδασκε και άλλα κομμάτια. «Νά πώς πρέπει ν' άκουσεται», έλεγε στον καταμαγεμένο μαθητή που έτσι είχε μπροστά του την τέλεια μορφή του κομματιού».

Γιά άρκετόν καιρό, ο Σεβαστιανός είχε μαθητή έναν Ίταλό, τον Καβατίνι, λίγο Ιδιορρυθμο, σιωπηλό, που ζήλευε όλους τους συμμαθητές του κι έλεγε ότι τά «χοντρά σαξωνικά κεφάλια τους» ήταν ανάξια να έκτιμήσουν τό θεόσταλο πνεύμα του Μπάχ. «Ένωθε τον έαυτο του εύτυχισμένο μόνο σαν βρισκόταν κοντά στο δάσκαλο κι αν καμμιά φορά τύχαινε να τον δει δυσαρεστημένο μαζί του, έκλαιγε σαν παιδί που τό δειράνε. Έγώ τον φοβόμουν λιγάκι, ο Φρίντμαν τον μισούσε ανοιχτά, αλλά ο Σεβαστιανός έδειχνε μεγάλη ύπομονή. Μιά μέρα, ο νεαρός μπήκε, στο δωμάτιο που έραβα, τρέχοντας και πιό ξέφρενο από κάθε άλλη φορά, κάθησε κάτω στο χαλί και κυτάξοντάς με σαν χαμένος: «Κάθεσαι εδώ και ράβεις, μοι φώναξε και δεν ξεύρεις ότι αύτη τη στιγμή ο άντρας σου έκανε μιά μουσική που μπροστά της κι οι άγγελιοι του ούρανο σκύβουν τό κεφάλι! Τόν άγαπάς; Τόν καταλαβαίνεις; Και ποιά γυναίκα θα μπορούσε να τον καταλάβει! Μαντάρισε τά ροχχα του και ψήσε τό φαγητό του, τίποτα άλλο δέ μπορείς να του κάνεις!» «Πάολο, του είπα, δεν είναι σωστό να μιλάς έτσι στη γυναίκα του δασκάλου σου. Τόν αγαπώ και τόν καταλαβαίνω πιό πολύ από ό,τι νομίζεις». «Μέ συγχωρείς, αλλά αύτη ή μουσική με συνεπαίρνει τόσο που μέ κάνει να ύποφέρω». Αυτά τά λόγια μ' έκαναν να καταλάβω τι ένιωθε και από τότε γίναμε φίλοι. Άλλά δεν έμεινε πολύ κοντά μας, τόν έπόμενο χειμώνα κρουλόγησε και πέθανε. Τις τελευταίες του μέρες, έγινε εύγενικός και ύπάκουος. «Ο θάνατός του λύπησε πολύ τό Σεβαστιανό που, αφήνοντας κάθε δουλιά, καθόταν ώρες όλόκληρες κοντά του με μιάν παρτιτούρα στα γόνάτα του για να μπορεί να γράφει μόλις τό καυτό χέρι του άρρώστου άφηνε για μιά στιγ-

μή το δικό του. «Δὲν ἦμουν ποτὲ τόσο εὐτυχισμένος», μοῦ εἶπε κάποτε καθὼς ἔμπαινα γιὰ νὰ τοῦ δώσω ἕνα ζεστό. Κρατοῦσε τὸ χέρι τοῦ Σεβαστιανού καὶ ἕνα ὄρατο χαμόγελο ἔβρινε στὸ πρόσωπό του μιά ἔκφραση ἀπόλυτης ἱκανοποίησης.

Εἶχε ἀρχίσει νὰ συνθέτει σοβαρὰ καὶ ὁ Σεβαστιανὸς ἐκτιμοῦσε τόσο τὴ δουλειά του πού, ὅταν πέθανε, μοῦ εἶπε: «Φοβάμαι ὅτι χάσαμε ἕνα δεῦτερο Σκαρλάττι». Ἡ μέθοδος σύνθεσης πού εἶχε υἱοθετήσει ὁ Σεβαστιανὸς ἦταν ὀλόκληρα διαφορετικὴ ἀπὸ τοὺς ἀκαμπτους κανόνες τῶν ἄλλων δασκάλων. Ἄρμονια, ἀντίστιξη, τέχνη τῆς φούγκας, ἐνάρθιμο μπάσσο, ὅλη του ἡ διδασκαλία ἦταν γεμάτη ζωὴ καὶ ἐνδιαφέρον. Ἄρχιζε ἀμέσως μὲ ἄρμονια μὲ τέσσερες φωνές σ' ἐνάρθιμο μπάσσο καὶ ἔγραφε κάθε φωνὴ σὲ χωριστὸ πεντάγραμμο γιὰ ν' ἀποφεύγεται ἡ σύγχυση καὶ γιὰ νὰ μὴν παραμελεῖται καμιά φωνή. Οἱ ἐνδιάμεσες φωνές ἔπρεπε νὰ κυλοῦν μὲ καθαρὴ μελωδικὴ γραμμὴ. Στὴν πραγματικότητα, ἡ ἄρμονια τοῦ Σεβαστιανού ἦταν μιά πολλαπλὴ μελωδία. Καμιά νότα δὲ γεννιόταν χωρὶς ἀπόλυτὴ ἀνάγκη καὶ οὐτὲ πρόσθετες νότες στίς συγχորδίες του γιὰ νὰ τίς κάνει πιὸ φανταχτερές. «Ποῦ τίς βρήκες αὐτὲς τίς νότες, ἔλεγε μισοαστεῖα—μισοσοβαρὰ καὶ τίς ἔσβυνε μετὸ μολοβί του, ἔπесαν ἀπὸ τὸν οὐρανὸ στὴν παρτιτούρα σου;»

Ὁ Κίρμπεργκερ διηγότανε ὅτι ὁ Σεβαστιανὸς στὸ μάθημα ἀντίστιξης ἀρχιζε τοὺς μαθητὲς μ' ἕνα κομμάτι μὲ τέσσερες φωνές. Εἶναι σ' ἀλήθεια ἀδύνατο νὰ γράψετε ἕνα ἀντιστικτικὸ κομμάτι μὲ δυὸ ἢ τρεῖς φωνές πού ἡ ἄρμονια του δὲν εἶναι ὀλοκληρωμένη ἀν δὲν ἔχεις ἐξοικειωθεῖ πρῶτα μὲ τὴν ἀντίστιξη τῶν τεσσάρων φωνῶν γιὰ νὰ μπορεῖς νὰ κρίνεις τί πρέπει νὰ παραλείψεις. Καὶ τὸν τρόπο διδασκαλίας του ὁ Σεβαστιανὸς τὸν ἔλλαξε σύμφωνα μὲ τίς ἱκανότητες, μὲ τὴ φύση καὶ μὲ τὸ τάλαντο τοῦ μαθητῆ.

Στὴ σύνθεση, ὅλοι οἱ μαθητὲς του, ἔπρεπε νὰ δουλέψουν καλὰ τίς ἰδέες του πρὶν τίς γράψουν στὸ χαρτί. Ἦθελε νὰ μποροῦν νὰ συνθέτουν νοερά καὶ ὅλα ἐμπρὸς στὸ ὄργανο. Θεωροῦσε τὸ ἐνάρθιμο μπάσσο ὡς τὴν πιὸ τέλεια βάση τῆς μουσικῆς καὶ ἔγραψε τοὺς «Κανόνες καὶ Ὁδηγίες γιὰ τὸ παίξιμο στὸ ἐνάρθιμο μπάσσο» ὅπου δίνει ἄφθονα καθαρὰ παραδείγματα καὶ μὲ καλοπρᾶξιρετὴ ἐπιείκεια ἀποποιεῖ ἕνα κανόνα «γιὰ κείνους πού δὲ μποροῦν νὰ τὸν συγκρατήσουν». Στὸ μικρὸ μου βιβλίο τοῦ 1725, σημείωσε πῶς σχηματίζονται οἱ μεζόνες

καὶ οἱ ἐλάσσονες κλίμακες, καθὼς καὶ μερικὸς κανόνες γιὰ τὸ ἐνάρθιμο μπάσσο. Ὅλοι ὅμως οἱ μαθητὲς του προτιμοῦσαν τὴν προφορικὴ διδασκαλία του γιατί κανένας γραπτὸς κανόνας δὲ μποροῦσε νὰ δώσει μιά ἰδέα τῆς πειστικότητας καὶ τῆς σαφήνειας τῆς διδασκαλίας του καὶ τῆς ἀλάνθιαστῆς σοφίας του πού τοῦ ἐπέτρεπε νὰ λύνει καὶ τίς μεγαλύτερες δυσκολίες.

Θυμάμαι ὅτι πολλές φορές ὁ Σεβαστιανὸς ἄφηνε τοὺς ἄλλους νὰ μιλοῦν χωρὶς ν' ἀνακατεῦται στὴ συζήτηση, ἀκόμα καὶ ἂν μιλοῦσαν γιὰ κείνον. Μόνον ἂν ἦταν κανένα σοβαρὸ μουσικὸ θέμα, ἔλεγε ὅτι εἶχε νὰ πεῖ, καὶ ἔπειτα σῶπαινε. Ἦταν ὅλος κυριευμένος ἀπὸ τὴν τέχνη του καὶ καμμιὰ φορὰ φαινόταν νὰ μὴ ἀντιλαμβάνεται τὴ δική του παρουσία. Ἐζήσα φριχτές στιγμές, ὅταν τὸν ἔβλεπα καθισμένο στὴν πολυθρόνα του, μὲ τὰ παιδιά καὶ ἐμένα γύρω του, καὶ ὅμως τὸν ἐνιωθα τόσο μονάχο, πολὺ πιὸ ψηλά ἀπὸ μᾶς, ἂν καὶ ἦταν πλάι μας. Πολλὲς φορές τὸ αἰσθημὰ μου αὐτὸ ἦταν τόσο δυνατό καὶ τόσο ὀδυνηρὸ πού ἄφηνα τὸ γράψιμο ἢ τὸ κέντημὰ μου καὶ πήγαινα ν' ἀκούμπησω σὰ γόνατά του. «Τι εἶναι, Μανταλένα, μοῦ ἔλεγε στοργικά, τί ἔχεις;» Ἄλλὰ δὲν τοῦ ἔλεγα τίποτα. Ἦξευρα ὅτι οἱ μεγάλοι εἶναι μονάχοι σ' αὐτὸ τὸν κόσμο, ἀκολουθοῦν τὸ παράδειγμα τοῦ πιὸ μεγάλου ἀπ' ὅλους μας, τοῦ Χριστοῦ. Φυσικὰ ὅταν σύνθετε καὶ ἰδιαίτερα ὅταν αὐτοσχεδιάζεε στὸ ὄργανο, ἄφηνε τὴν καρδιά του νὰ μιλήσει καὶ ὕψωνόταν σὲ περιοχὲς ὅπου θὰ ἐνιωθε τέλεια ἄνεση. Ἐνα μεγάλο μέρος ἀπὸ τὴν ὠραιότερη μουσικὴ του δὲ θὰ τὴν ἀκούσουν δυστυχῶς ποτὲ ἀνθρώπινα αὐτιά, γιατί δὲν τὴν ἔγραψε ποτὲ καὶ χάθηκε καὶ αὐτὴ μαζί του. Κι ὅταν πεθάνουν καὶ οἱ λίγοι πού, ἀναστατωμένοι, τὸν εἶχαν ἀκούσει νὰ σκορπαῖ αὐτοσχεδιάζοντας οὐράνιες ἄρμονίες, τότε πιά καὶ ἡ ἀνάμνησή του θὰ χαθεῖ ἀπὸ τὸν κόσμο.

Πολλοὶ μαθητὲς του μοῦ ἔλεγαν ὅτι ἡ αὐτοσχεδιασμένη μουσικὴ του πού πλημμύριζε τὴν ἐκκλησία καὶ πού, μετὰ ἀπὸ τὴν τελευταία μεγάλοπρεπὴ ἀπήχηση, ἔσβυνε σὲ μιά ὑποβλητικὴ σιγή, ἦταν πιὸ θαυμαστὴ ἀκόμα καὶ ἀπὸ τὰ γραμμένα ἔργα του, τὰ τόσο ὑπερόκρισμα. Αὐτὸς ὁ τόσο προσεχτικὸς, λεπτολόγος καὶ οἰκονόμος στὴν καθημερινὴ του ζωὴ, στὴ μουσικὴ ἔδειχνε μίαν ὑπέροχη ἀπολοχέρια. Δὲν πρέπει νὰ ἐξεχνᾶμε ὅμως δι' αὐτὸς ὁ πλούτος, ἀν καὶ ἦταν δῶρο τοῦ Θεοῦ, εἶχαν ἀποκτηθεῖ μὲ σκληρὴ καὶ ἀκατάπαυτὴ δουλειά. Σ' ὅλη του τὴ νιότη καὶ μέχρι τὰ τριάντα του χρόνια μελετοῦσε, καλλίτερα θὰ ἦταν νὰ πῶ ὡς τὴ μέρα τοῦ θανάτου

του. Τò πνεύμα του δέν ανάπαύθηκε ποτέ μεσ' στην αυτόαυτονοποίηση και ποτέ δέν έπαυσε ν' αναθεωρεί τά έργα του. 'Ο θάνατος τόν βρήκε πάνω σ' αυτή τή δουλειά και τά λόγια του Εύαγγελίου «... τά δνεϊρα γεννιούνται μέσα στο πληθος τών άσχοιτών», νομίζω πως τού ταίριαζαν άπόλυτα.

"Αν δέν μπορώ νά δώσω, γιά κείνους που δέν τόν άκουσαν, μιá Ιδέα τής Ιδιόμορφης έκφρασης και τής όμορφιάς τής Έμπνευσης του Σεβαστιανού, μπορώ όμως νά κάνω μιá μικρή περιγραφή χάρις σ' ένα γράμμα του Κίρμππεργκερ που έχω στα χέρια μου : «'Όταν ó κύριος Κάντορας κάθεται στό όργανο, διαλέγει ένα θέμα, τό παίζει σ' όλες τες μορφές σύνθεσης και ή Έμπνευσή του είναι τόσο πλούσια που αύτο-σχεδιάζει δυό ώρες και περισσότερο. Συνήθως παρουσιάζει πρώτα τό θέμα σάν εισαγωγή, έπειτα σάν φύγκα, τό ποικίλλει αλλάζοντας ρεζίστρο και τό μεταμορφώνει σέ τρίο, σέ κουαρτέττο και ένας Θεός ξέρει σέ τί άκόμα. 'Ακολουθεί ένα χορικό όπου τό πρώτο θέμα ξαναφαινεται σέ τρεις ή τέσσερες διαφορετικές φωνές και με τες πιό ποικίλες και άξεδιάλυτες άναπτύξεις. 'Η τελική λύση άποτελείται από μιá μεγαλόπρεπη φύγκα όπου κυριαρχεί μιá καινούργια διασκευή του άρχικού θέματος που καμμιά φορά τό παράτεινει με ένα ή δυό άλλα θέματα άνάλογα με τό χαρακτήρα του».

Οί περισσότεροι οργανιστές παρενεύονταν με τόν τρόπο που χειριζότανε ó Σεβαστιανός τά ρεζίστρο και δέ φαντάζονταν διι τέτοιαι συνδυασμοί θά μπορούσαν νά έναρμονιστούν κατά κάποιον τρόπο: κι ώστόσο αναγνώριζαν ότι ποτέ τό όργανο δέν είχε ήχηση τόσο πλούσια. Τοú άρεσε άκόμα του Σεβαστιανού, όταν αύτοσχεδίαζε, νά περνάει σ' όλες τες τονικότητες, άκόμα και στις πιό μακρινές, αλλά οι μετατροπές του ήταν τόσο έπιδέξιες που λίγοι άκροατές τες αντίλαμβάνονταν. Τή μουσική θεωρία την κατείχε βαθιά αλλά όχι με τρόπο σχολαστικό και δέν ύποτασσόταν σ' ένα κανόνα παρά μόνο αν άνταποκρινόταν σέ μιá ανάγκη. "Ένας φίλος του έλεγε : «'Ο μεγάλος Μπάχ κατέχει μιá τέλεια τεχνική και όταν άκούμε τά έργα του μένουμε κατάπληκτοι. Κι όμως άμφιβάλλω αν, γιά ν' άποκτήσει τή θαυμαστή αύτή τέχνη, σκέφτηκε ποτέ τες μαθηματικές σχέσεις τών τόνων». Πραγματικά, ή μουσική ήταν μέσα στό αίμα του και τά μαθηματικά δέν του ήταν άπαραίτητα. "Ήταν άκόμα προικισμένος με μιá ένστικτώδη γνώση τής ζωής τών ήχων κι αυτό τόν έκανε πιό έλαστικό ώπό τούς άλλους καθη-

γητές. Δέν ήθελε οι μαθητές του, αν ήταν πραγματικά μουσικοί, νά ύποτάσσονται δουλικά στους κανόνες. «Δυό πέμπτες και δυό όκτάβες δέ μπορούν νά πάνε συνέχεια», τούς έλεγε και πρόσθετε μ' ένα χαμόγελο που φώτιζε τό σοβαρό του πρόσωπο : «'Όχι μόνο είναι λάθος, αλλά άκούγεται άσχημα, κι ό,τι άκούγεται άσχημα δέν είναι μουσική!» Κι ó ίδιος δέ δί-σταζε ποτέ νά παραβεί ένα κανόνα, αν ήταν ανάγκη. Θά ήθελα νά πώ γιά τό Σεβαστιανό, έκείνο που έλεγε ó Μαρτίνος Λούθηρος γιά έναν αγαπημένο του μουσικό : «'Είναι ó άρχοντας τών μουσικών φθόγγων που ύπακούουν σ' αυτόν ένα, αντίθετα, οι άλλοι μουσικοί ύπακούουν στους μουσικούς φθόγγους.»

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΤΟ

"Η οίκογένειά μας κάθε μέρα και μεγάλωνε αν και πολλές φορές, ó Σεβαστιανός κι' εγώ, σταθήκαμε όρθιοι, σιωπηλοί, πιασμένοι από τό χέρι, μπροστά σ' ένα μικρό τάφο. Τό πρώτο μου παιδί, ή Χριστιάνα Σοφία, και τό δεύτερο, ó Χριστιανός Γκότλιμπ, έζησαν τρία χρόνια, τόν 'Ερνέστο 'Ανδρέα τόν κρατήσαμε μόνο λίγες μέρες, ή Ρεγγίνα Γιοχάννα δέν ήταν άκόμα πέντε χρόνων όταν μας άφησε. 'Η Χριστιάνα Μπενεντίκτα, που γεννήθηκε τά Χριστούγεννα, δέ μπόρεσε ν' άνθέξει στό βαρύ χειμώνα και πέθανε τήν Πρωτοχρονιά. Πόσο χαρόμαστε που είχε γεννηθεί τήν ίδια μέρα με τό Χριστό και πόση θλιβερή μοú φάνηκε ή Πρωτοχρονιά όταν ó Σεβαστιανός γονάτισε δακρυσμένους κοντά στό κρεβάτι μου γιά νά μου άναγγείλει ότι τό μικρό μωρό είχε κιόλας άφήσει. 'Η Χριστιάνα Δωροθέα πέθανε έναμιση χρόνου και ó 'Ιωάννης Αύγουστος έζησε μόνο τρεις μέρες. Είχαμε λοιπόν τή δυστυχία νά χάσουμε έπτά παιδιά. Πιστεύαμε ότι ήταν μιá δοκιμασία που μας έστελνε ó Θεός και αγαπούσαμε άκόμα πιό πολύ έκείνα που μας έμεναν.

Μιá μέρα που γυρίζαμε από τήν κηδεία ενός παιδιού μας, καθώς ρίχτηκα σέ μιá καρέκλα, θλιμμένη και χωρίς μωρό νά νά κάνω τίποτα, ó Σεβαστιανός ήρθε κοντά μου μ' ένα βιβλίο στό χέρι και μοú διάβασε τά λόγια που έλεπε ó Λούθηρος όταν άντίκρισε γιά τελευταία φορά τήν κόρη του Μανταλένα στό φέρετρό της : «'Ακριβή μου Λένα, τί εύτυχισμένη που είσαι τώρα! Θά σηκωθείς και πάλι και θά λάμψεις σάν άστέρη, σάν τόν ήλιο! Τι παράξενο, νά ξέρω ότι είσαι ήσυχη κι εύτυχισμένη κι ώστόσο νά είμαι τόσο λυπημένος!» (Συνεχίζεται)